

Figuur 1: Kluwen ringslangen. De Houtwiel 14 juni 2020 (foto Martijn Veenstra).

De Ringslang (*Natrix helvetica*) in de Houtwiel

Pieter van der Veen

In Het Bûtefjild nabij de Falom en Veenwouden ligt het natuurgebied De Houtwiel, beheerd door Staatsbosbeheer. Het is een gevarieerd gebied met veel verschillende (waaronder zeldzame) soorten, goed toegankelijk door mooie wandelpaden. Dit is het leefgebied voor vele vogels, zoogdieren, amfibieën en andere soorten. Hier komt de Ringslang ook in aanzienlijke aantallen voor. Dit artikel beschrijft hoe deze soort hier voorkomt, ondersteund wordt en zo overleeft en zich weet uit te breiden.

De Houtwiel

De Houtwiel is 220 hectare groot. Van der Ploeg karakteriseert het gebied als oud verveningslandschap met rietlanden, lage hooi- en schraallanden, poelen en brede wateren, deels weidevogelreservaat en deels laagveenmoeras in ontwikkeling (Van der Ploeg, 1999). Van de weidevogelstelling heeft Staatsbosbeheer sindsdien grotendeels afscheid genomen en de moerasontwikkeling is doorgezet. Dit resulteert in een gebied dat geschikt is voor veel diersoorten en planten. De Ringslang (figuur 1) is hier ook een van, de soort neemt door gerichte maatregelen toe in het reservaat en daarbuiten. Door zeven broeibulden te maken in en rond de Houtwiel werd er een broedbiotoop gecreëerd, een gebied waar ze jaarrond kunnen leven. 's Zomers leven ze in het water en in de bulten, 's winters in hoger gelegen delen, hout- of pinbulten, dijken en kelders, waar het niet vriest.

De Ringslang

Natrix is het geslacht van de echte zwemslangen. De Ringslang verplaatst zich grotendeels via water en doet zijn geslachtsnaam goed eer aan. De Ringslang is niet giftig en ook geen wurgslang. Het is een 'jagend prooidier' dat grotendeels jaagt op kikkers en salamanders, maar soms ook vissen en muizen. Aangezien hij niet alleen jager is, maar zelf ook een prooidier kan zijn, moet hij zich kunnen verdedigen. Dit doet hij door zich dood voor te doen of in gevallen van nood een stinkende afscheiding uit te sproeien vanuit de cloaca. De Ringslang wordt gegeten door een aantal vogels zoals buizerds, ooievaars, reigers en kraaien. Ook wordt de ringslang gegeten door zoogdieren zoals marterachtigen, vossen, otters en zelfs mollen en ratten. Wat ook voorkomt, is dat ze vertrap worden door de Schotse hooglanders en

Figuur 2: Een broeibult die net klaargemaakt is. De Houtwiel 16 maart 2023 (foto auteur).

Exmoorpony's die in het gebied lopen, of dat ze op asfalt liggen te zonnen en overreden worden door auto's of fietsers.

De broeibulten

De zeven broeibulten staan tactisch verspreid in het gebied in de buurt van wateren en beschutting. De bulten staan langs de Falomstervaart en in de buurt van sloten zodat de ringslangen zich kunnen verspreiden door het gebied via water en kunnen jagen nadat ze zijn opgewarmd onder de platen op de bulten. Ook staan ze tussen de begroeiing zoals braamstruiken en riet zodat ze zich kunnen verplaatsen zonder gezien te worden door predatoren.

De bulten worden in het voorjaar ruim opgebouwd met takken, maaisel, water en platen, en tijdens de opbouw wordt er ook paardenmest toegevoegd als een soort enzym voor de broei. De oude bult wordt eerst afgegraven en gecontroleerd op eieren, dat wil zeggen de schalen van de eieren van het jaar ervoor (figuur 3). Vervolgens wordt de bult weer opgebouwd. Door een laag takken toe te voegen creëer je ruimte in de bult waardoor de ringslangen er in kunnen komen aangezien het geen gravers zijn. Na een laag takken wordt maaisel toegevoegd en het oude materiaal wordt ook verspreid toegevoegd. Door laagje voor laagje aan te brengen en paardenmest verspreid toe te voegen wordt een mooie bult opgebouwd die geschikt is voor de Ringslang. Als laatste worden er een paar platen op gelegd waaronder de ringslangen kunnen opwarmen als de zon schijnt. Het zijn immers koudbloedige dieren. De platen worden ook gebruikt voor de monitoring: ze kunnen dan bij verrassing gezien worden als je onder de plaat kijkt. De opbouw en afbraak van de broeibulten in de Houtwiel wordt gedaan door Staatsbosbeheervrijwilligers (figuur 2). Broeibulten worden ook elders in Fryslân en in de rest van Nederland ingezet.

Figuur 3: Oude eierschalen gevonden bij het afgraven. De Houtwiel 16 maart 2023 (foto auteur).

De ei-afzetting en groei

In de periode begin juni tot september worden er eieren afgezet in de bult waarna de ouders vertrekken en de eieren achterlaten. De eieren worden dan gedurende zes tot tien weken uitgebroed door de broeiwarmte, waarna de eieren uitkomen. De temperatuur in de bult moet constant tussen de 24 en 30 graden zijn met een ideale temperatuur van 28 graden. Als de temperatuur in de bult onder de 21 graden zakt, stopt de ontwikkeling van het embryo en na een tijdje sterft het embryo. Het vrouwtje legt één legsel per jaar van tussen de 10 en 40 eieren met een gemiddelde van 20.

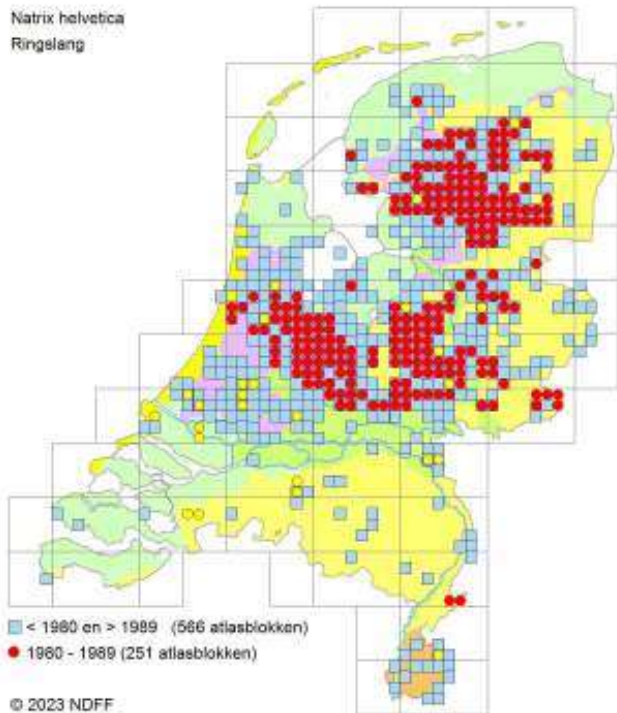
Vlak na de 'geboorte' vervellen de ringslangen. Daarna vervellen de vrouwtjes drie keer en de mannetjes ongeveer twee keer per jaar. Tijdens het vervellen zoeken ze beschutting op en verschuilen ze zich, aangezien ze dan vrij kwetsbaar zijn. De net uit het ei gekomen ringslangen blijven bij de geboorteplek totdat ze verveld zijn en gaan daarna hun eigen weg. In drie tot vier jaar groeien de ringslangen naar ongeveer 50-60 centimeter. Ze bereiken tijdens hun leven een maximale lengte van 1.40 meter voor vrouwtjes en mannetjes 1 meter. Er worden regelmatig vervellinghuiden gevonden en die kunnen ons veel zeggen aangezien elke Ringslang unieke buikschubben heeft net als mensen unieke vingerafdrukken hebben (figuur 4).

De verspreiding

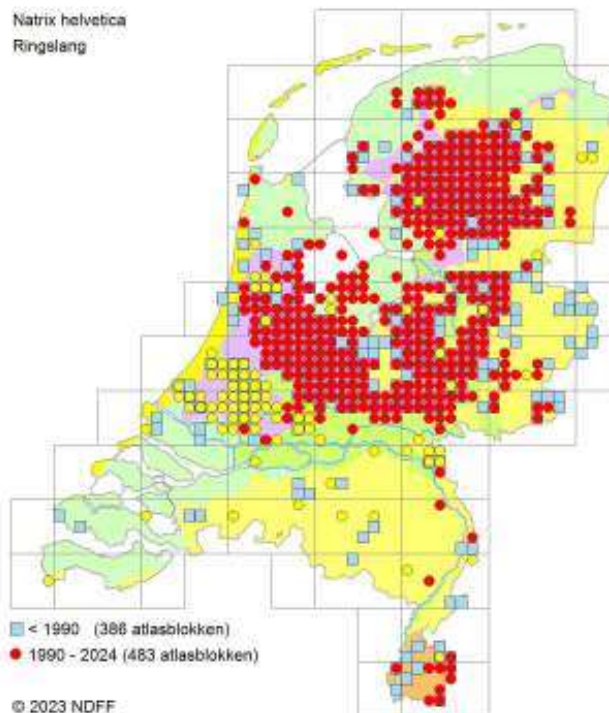
De Ringslang heeft vanouds een ruime verspreiding in Nederland. In figuur 5 is te zien waar zij in Nederland voorkwam in de periode van 1980 tot en met 1989. De rode stippen betreffen waarnemingen uit die periode, de blauwe hokjes geven aan waar ze daarvoor waargenomen zijn. Een behoorlijke achteruitgang dus. Figuur 6 toont waar de Ringslang voorkomt in Nederland in de periode van 1990 tot nu. Sinds

Figuur 4: Afgeworpen huiden onder een van de platen. De Houtwiel 16 maart 2023 (foto auteur).

Figuur 5: Verspreiding Ringslang 1960-1989 (bron: NDFD Verspreidingsatlas).

Figuur 6: Verspreiding Ringslang 1990-2023 (bron: NDFD Verspreidingsatlas, zomer 2023).

1990 is het areaal lokaal afgenomen, maar elders ook weer uitgebreid. Ook de aantallen blijken min of meer stabiel. In westelijk en midden Nederland zie je gele stippen. Daar gaat het om herintroductie of ontsnapping (website RAVON).

In Noordoost-Fryslân, en met name in de Houtwiel, neemt de Ringslang nog steeds van nature toe. Hier is inmiddels al een mooie rode vlek ontwikkeld op de kaart (figuur 6). Daarbij speelt het aanleggen van broeibulten wel een belangrijke rol. De ringslangen verspreiden zich via wateren tussen gebieden, maar ook via land. Ook ontsnappen ringslangen uit terraria of ze worden gedumpt door ringslanghouders.

Intensivering van de landbouw

De intensivering van de landbouw heeft een negatief effect gehad op de Ringslang: er is veel leefgebied verdwenen. Ook op (te) nette boerenerven is er geen plek meer voor de Ringslang omdat mestbulten grotendeels verdwenen zijn. Hierin overwinteren de dieren en in de mestbulten kunnen eieren afgezet worden. Doordat de ruige slootkanten, boomwallen en oeverhoekjes ook verdwijnen verliezen de ringslangen plek om zich te verplaatsen en te foerageren. Ze moeten nu door het gras in plaats van houtwallen en worden dan veel sneller gezien. Waar ruige slootkanten plaats maakten voor walbeschoeiing kan de Ringslang niet meer op de kant komen. Om zulke negatieve factoren te compenseren, zijn de broeihopen bedacht.

Voorkomen in Noordoost-Fryslân

Er zijn een aantal waarnemingen bekend van vroeger rond en in de Houtwiel (diverse bronnen: NDFD, krantenknipsels, waarneming.nl). In 1956 zijn er twee ringslangen gemeld rond de Houtwiel. Pas in 2002 is er weer een melding in de Sippefennen, een natuurgebied vlakbij de Houtwiel. In 2003 werd er één waargenomen in het Bûtefjild en in 2010 in Gytsjerk in de Buisbankooi door Joeke Paulusma, werkzaam bij It Fryske Gea. In 2015 werd de eerste waarneming gemeld van een Ringslang in de Houtwiel door Sibbele de Jong (waarneming.nl, 2015-06-10) en sindsdien worden er elk jaar meer waargenomen.

Literatuur

Van der Ploeg, D.T.E., 1999. Natuur in Fryslân, 123 gebieden van Staatsbosbeheer. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden.

Websites:

NDFD Verspreidingsatlas (zomer 2023). Natrix helvetica - Ringslang. <https://www.verspreidingsatlas.nl/R511>

RAVON.nl (zomer 2023) <https://www.ravon.nl/Soorten/Soortinformatie/ringslang>

Waarneming.nl, 2015-06-10. <https://waarneming.nl/>

Dit is Pieters eerste publicatie. De redactie biedt hem de ruimte om zich voor te stellen:

“ Momenteel studeer ik de opleiding Diermanagement aan het Van Hall Larenstein in Leeuwarden. Ik zit in het 3e jaar. In mijn 2e jaar heb ik twintig weken stage gelopen bij Staatsbosbeheer Noard-Fryslân. Tijdens mijn stage heb ik mij onder andere bezig gehouden met de zeven ringslangbulten in de Houtwiel. Bij het omzetten hebben we oude eierschalen gevonden. Daarna hebben we de bulten weer opgebouwd voor een nieuw broedseizoen. Ook heb ik meerdere keren ringslangen waargenomen bij de bulten.

Ik heb ook onderzoek gedaan met wildcamera's, nestvlotjes uitgezet voor de Zwarte stern en andere werkzaamheden verricht. Tijdens mijn stage ben ik begeleid door Senior boswachter ecologie Jakob Hanenburg en met het schrijven van dit artikel heeft Gertie Papenburg mij erg fijn begeleid. De vierjarige opleiding is erg breed. In het eerste jaar moet je kiezen tussen domesticated animal management en wildlife management. Ik heb gekozen voor de wildlife kant. Hiermee hoop ik iets met ecologie te mogen doen of een andere vorm van natuurbescherming of natuurbehoud. ”

Pieter van der Veen
pietervdveen04@gmail.com